

16. Reakce literatury a umění na vědecké a tech. vynálezy

Objevy a vynálezy

- písmo, telefon, fotografie, televize, počítač
- kola, plachta, loď, automobil, letadlo
- pára, atomová energie

Non-fiction (literatura faktu)

- prozaický žánr stojící na rozmezí literatury věcné a umělecké

Science-fiction

- **vědeckofantastický žánr** (sci-fi)
- umělecký žánr, vymezený výskytem spekulativních **technologií** a **přírodních jevů** v díle
- děj často zasazen do **vesmíru**, **budoucnosti** či **alternativní historie**
- žánr blízký fantasy (× zde místo technologií hl. rekvizitou magie a fyzická síla) → oba žánry se ovlivňují a částečně prorůstají (např. science fantasy)
- za zakladatele považováni **Jules Verne** (technická sci-fi) a **H. G. Wells** (vliv technologií na člověka – kontakt s mimozemskými civilizacemi, cesty časem, biotechnologie atp.)
- kořeny fantastického žánru sahají k eposu o Gilgamešovi, Plátonovu Ideálnímu státu, Komenského Labyrintu světa a ráji srdce a podobným dílům
- velký vliv na vývoj české i světové sci-fi díla Karla Čapka (RUR, Válka s mloky, Krakatit)

Jules Verne /1828–1905/ FRANCIE

- autor dobrodružné literatury
- považován za zakladatele science-fiction (spolu s angl. spisovatelem Wellsem)
- jeho knihy dodnes oblíbeny hlavně mezi mládeží
- velký cestovatel
- v dílech předpovídá celou řadu vědeckých a technických objevů (dálkové lety říditelným balónem, velkorážní dělo, videofon, skafandr, kosmické cesty, elektrický motor, tank, vrtulník...)
- syn po jeho smrti dopisuje jeho nedokončená díla

Podivuhodné cesty

- přes 60 titulů
- snaha shrnout všechny znalosti zeměpisné, geologické, fyzikální, astronomické, tak jak je shromáždila moderní věda, a zpracovat tak barvitým a poutavým způsobem dějiny světa

Pět neděl v balóně

- dobrodružný román
- 1. velmi úspěšné dílo → smlouva s nakl. → může se živit pouze psaním

Cesta do středu Země

Ze Země na Měsíc

Děti kapitána Granta

Dvacet tisíc mil pod mořem

- kapitán Nemo

Cesta kolem světa za osmdesát dní

Tajuplný ostrov

Ocelové město

Dva roky prázdnin

- napínavý příběh patnácti chlapců (8 až 14 let; Britové, Američan, Francouzi), kteří si vyjeli na prázdninový výlet jachtou na moře
- po zakotvení v Aucklandu posádka odejde na břeh, loď s chlapci se ale dostane zpět na moře a je bouří zahnána k břehům pustého ostrova kdesi v jižním Pacifiku → z městských školáků se stávají robinsoni → 2 roky → vybudují zde vzkvétající osadu a úspěšně čelí všem nebezpečím, překlenou i vážnou roztržku, která hrozí rozdělit osadu na dva tábory, a ubrání se pirátům (za pomoci dvou dospělých z bývalé posádky pirátské lodi) → síla kolektivu

Včera a zítra

- sbírka posmrtně vydaných novel a povídek uspořádaná jeho synem Michelem (většinu upravil a některé napsal sám)

Pan Dis a slečna Es

- ve švýcarském katolickém kantonu
- učitel hudby Eglisak ohluchne, tu se zde objeví Maďar Effarányi se svým pomocníkem a slíbí varhany do vánoc spravit, poslechne si Eglisakův dětský sbor a každému dítěti určí jeho notu, do varhan chce přidat rejstřík s jakoby dětskými hlasy × nedaří se mu to → vesnici opustí; Josefovi se před mší zdá, že Effarányi vytvořil dětský rejstřík ve varhanech přímo z dětí, byl to ale jen sen

Osud Jeana Morénase

Ve XXIX. století (Den amerického novináře v roce 2889)

Věčný Adam

- odehrává se v Zemi čtyř moří

J. W. Campbell /1910–1971/ ^{USA}

- spisovatel sci-fi
- šéfredaktor amerického časopisu **Astounding Science Fiction** (klíčová role při rozvoji sci-fi)
- ovlivňuje vývoj celého sci-fi, dává mu rámeček; důraz nejen na zajímavý příběh, ale i na využití vědy a techniky
- přesvědčen o velké budoucnosti lidstva jako takového → jeho názor ovlivňuje celou řadu dalších autorů

Jan Neruda /1834–1891/ ^{ČESKO}

Písně kosmické – básnická sbírka oslavující řád vesmíru a rozumu

Jakub Arbes /1840–1914/ ^{ČESKO}

romaneta

- nový lit. útvar, považován za první fázi sci-fi
- Arbes autorem a tvůrcem
- rozsahem mezi románem a povídkou
- východiskem vyprávění bývá zdánlivě nevysvětlitelná, rozumovému chápání se vymykající situace – na první pohled to vypadá, jako by do děje zasahovaly nadpřirozené síly
- zápletky často romantická, až fantastická – nakonec je překvapivě vyřešena rozumem
- díla mají zvláštní názvy

Svatý Xaverius

- chlapec Xaverius s matkou a babičkou chodí do chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně, zde prvně vidí obraz sv. Xaveria; babička i matka vědí, že v něm je skryto tajemství cesty k pokladu, a snaží se ho odhalit → o totéž poté usiluje i chlapec → během života prožívá mnohá dobrodružství, ke konci života se dostává i do vězení → poté pochopí ono tajemství: snaha vyvolat v člověku věčnou touhu po poznání (nenic hmotného) → to přináší lidstvu pokrok

Newtonův mozek

- autorův dávno mrtvý přítel jej zve na projížďku jakousi lodí překonávající bariéru času – vracejí se do minulosti a zjišťují, že lidské dějiny jsou samým zabíjením, válka střídá válku → po návratu se autor ptá, zda to byla strašná skutečnost či sen?

Ukřižovaná

Etiopská lilie

Sivooký démon

Svatopluk Čech /1846–1908/ ^{ČESKO}

Pravý výlet pana Broučka do Měsíce

- román; setkání s fantazujícími Měsíčníky

Stanislav Kostka Neumann /1875–1945/ ^{ČESKO}

Nové zpěvy

- sbírka ovlivněná civilismem; obdiv techniky

Karel Čapek /1890–1938/ ^{ČESKO}

- jedno ze dvou velkých témat v dílech:

technika a člověk – technika jde dopředu velmi rychle, lidská morálka nikoliv, proto může člověku ublížit (člověk se nedopracoval k tomu, aby mohl techniku využít) → 1. sv. válka jej v tomto utvrzuje, váží si prostého lidského života a odmítá vše, co tento život ohrožuje (válku, revoluci...), dojde až k boji proti fašismu

- próza:

▶ povídky

Zářivé hlubiny

- napsané s bratrem Josefem, název vyvolán zkázkou Titaniku → strach z techniky

▶ romány

Krakatit

Válka s mloky

▶ další próza

Jak se co dělá – jak se dělá film, noviny... × mnohé už dnes neplatí

- dramata:

Věc makropulos

- problém lidské dlouhověkosti; hrdinka žije 300 let, ale není to pro ni dobré, ani pro okolí ← narodila se v jiné době a této nerozumí a šíří kolem sebe zlo

R.U.R. (Rossums Univerzal Robots)

- Roboti sestavení lidmi se vzbouří a lidstvo likvidují. Nechávací žít konstruktéra, protože plány na konstrukci jsou zničeny. Ten má za úkol najít tajemství jejich výroby. Zjišťuje u dvou robotů více lidské duše (láska; Helena a Primus) → ti na jeho radu zakládají nové lidské pokolení. (← když chce jednoho z nich pitvat, neví koho – jeden bez druhého nechtějí žít sami, raději zemřou oba; tak je nechá jít, ať se množí)

Poul Anderson /1926–2001/ ^{USA}

- jeden z autorů tzv. Zlatého věku SF

Tři srdce, tři lvi

Isaac Asimov /*1920/ ^{Rusko, USA}

Konec Věčnosti

Ursula K. Le Guinová /*1929/ ^{USA}

cyklus příběhů ze Zeměmoří (Čaroděj Zeměmoří, Hrobky Atuanu, Nejvzdálenější pobřeží, Tehanu, Jiný vítr)

George R. R. Martin /*1948/ ^{USA}

Tufova dobrodružství

Píseň ledu a ohně

Směry inspirované technikou

Futurismus (futurum = budoucnost)

- obdiv budoucnosti, spjaté s technikou

- it. původu

- **malířství**: pohyb, až abstrakce

Umberto Boccioni, Giacomo Balla, Kazimir Malevič

- **lit.**: matematické vzorce, verše mají výraznou grafickou podobu, bez interpunkce

Civilismus

- zdůrazňuje střízlivý vztah ke skutečnosti a obdiv k technické civilizaci

- obdivuje **moderní civilizaci**, která je spjatá s technikou a jejími vynálezy, nezapomíná ani na běžné záležitosti lidského života

- podobný futurismu

Funkcionalismus

- architektonický sloh

- od konce 20. let do konce 70. let 20. st. vedoucím archit. slohem

- „**forma následuje funkci**“

- budovy velice strohé, avšak ne neumělecké

- přeplácánost a zbytečná komplikovanost je elegantně nahrazena geometrickou čistotou tvarů; ornament označen za zločin

Adolf Loos

Zobrazení vědců a vynálezců v literatuře

Marie Pujmanová /1893–1958/ ^{ČESKO}

Paní Curieová

- básnická skladba; opěvování techniky

Vítězslav Nezval /1900–1958/ ^{ČESKO}

Básně noci

Edison

- báseň; obdiv techniky

- podnětem pohled na město ozářené Edisonovými žárovkami

- zamýšlí se nad problematikou lidské práce → cení si jakékoliv lidské práce, která přinese společnosti pokrok (práce po člověku zůstane – člověk jí

překonává svou smrtelnost)

- ukázka: pražský hazardní hráč se vrací z herny, chce skočit z mostu, nakonec se ale jde projít a vrátí se domů; pozoruje padající vločky sněhu a uvědomuje si, jaký život je; a ve starých novinách už je podobizna Edisona s jeho nejnovějším vynálezem

Signál času

- báseň vyprovokovaná Edisonovou smrtí